Skelleftebygden

TIDNING FÖR LOKALHISTORIA

Tema: DRÄNGSMARK

2/2011

Interiörfoton från allmogehem vid tiden för förra sekelskiftet är mycket ovanliga. Här en bild från salen i Esaias och Viktoria Brännströms parstuga på Kläppen i Drängsmark. På mittuppslaget finns gårdens exteriör.

SKELLEFTEÅ MUSEUMS BILDARKIV. FOTO VIA ELIN LUNDGREN, DRÄNGSMARK

Innehåll

Min hembygd – Drängsmarkspoesi *4*
Några äldre kartor över Drängsmark *6*
Vatten- och ångsågen – unik i sitt slag *10*
Bilder från förr *12*
Lindmarkarna – en familj som bestämde *14*
Fri kost och bostad i skolsalen *16*
Glimtar från det andliga livet *18*
Gamla dalabrev berättar om 1800-talets marknadsliv *20*
Adolf Rudholm – femtio spännande år på haven *22*
Drängsmark – byn lagom nära *24*

Tidskriften *Skelleftebygden* ges ut av SKEFO, Skelleftebygdens lokalhistoriska förening.
Kopior av bilder kan beställas från Skellefteå museums bildarkiv.

Redaktion:
Rolf Granstrand, redaktör och ansvarig utgivare
070-266 87 23, rolf.granstrand@gmail.com
Åke Bäckman, redigering och grafisk form, *akbac@ursviken.st*
Tryckt av Skellefteå Tryckeri AB 2011.

Besök sajten *lokalhistoria.skelleftea.org* en rik källa att ösa ur!

SKELLEFTEÅ MUSEUMS BILDARKIV. VIA ELIN LUNDGREN

Redan 1869 kunde man se svensktillverkade cyklar på en utställning i Stockholm. Tävlingar krävde högre fart och därför ökades storleken på framhjulet. De riskabla höghjulingarna hade trampor på framhjulet, och deras storhetstid var 1870–90. Så kom kedjedrift och luftgummidäck, frihjul och växlar. Den sk romb-ramen kom på 1890-talet och cyklarna kom att se ut som de gör nu. Att en speciell damcykel var nödvändig förstår man av bilden, som visar *syskonen Hilda och Johan Lundgren, Drängsmark,* på cykeltur ca 1910. De hörde inte till fattigfolket – vid sekelskiftet 1900 kostade en cykel över 8.000 kronor (i 1990 års penningvärde). Lägg märke till den lilla verktygsväskan på ramen – punktering var något man måste räkna med.

SKEFO

Skelleftebygdens lokalhistoriska förening

Föreningens adress:
Skelleftebygdens lokalhistoriska förening, SKEFO
Nordanå, 931 33 Skellefteå

Ordförande:
Rolf Granstrand, 070-266 87 23,
e-post: rolf.granstrand@gmail.com

Sekreterare:
Lars Jonsson, 0910-108 33

Kassör:
Martha Hellgren, 0910-559 50

Medlemsavgifter:
Enskild medlem: 150 kr (inkl tidskriften)
Familj 2 personer: 200 kr (1 ex av tidskriften)
Ungdom under 20 år: 25 kr (inkl tidskriften)

Som medlem

- får du kontakt med andra som har aktivt intresse för dina trakter och intresseområden
- får du information om lokalhistoriska evenemang: föreläsningar, konferenser, kurser, utflykter mm
- får du som är utflyttad skelleftebo en påminnelse om din gamla hembygds historia
- stödjer du den lokalhistoriska forskningen i Skellefteå
- kan du få hjälp och stöd när du själv letar fakta om din hembygd och människorna där, om ditt barndomshem och gårdarna i din by

.• Dessutom får du föreningens tidskrift *Skelleftebygden* med lokalhistoriskt material – dokument och populärt skrivna artiklar.

http://skefo.skelleftea.org

Varför just Drängsmark?

När nu SKEFO för tjugosjätte gången – tillsammans med en hel rad samarbetspartners – bjuder in till Lokalhistoriska dagar i Mikaelihelgen, så är det alltså Drängsmark som är själva mötesplatsen. Varför just Drängsmark, kan man undra. Flertalet Lokalhistoriska dagar har ju arrangerats i Skelleftebygdens centrum eller i de lite större samhällena som Lövånger, Jörn, Skelleftehamn, Burträsk, Bureå, Kågedalen, Ursviken eller t.o.m. Norsjö och Malå.

Ja, dels finns det förstås ett helt prosaiskt skäl; någon föreslog Drängsmark, SKEFOs styrelse prövade tanken och fann den utvecklingsbar, kontakt togs med lokala intressenter som var med på noterna och nu är vi här!

Men det finns också en mer grundläggande orsak; Skelleftebygden är i ovanligt hög grad buren av sina byar, och Drängsmark är en mycket god representant för den byastruktur som låg färdig redan vid medeltidens slut!

Det var bönder från sjuttiofyra byar som kring år 1500 byggde den nya fina sockenkyrkan – en av Norrlands största – invigd av ärkebiskop Jakob Ulfsson den 19 februari 1507. Av alla dessa byar lever det stora flertalet vidare i tämligen god välmåga – som just Drängsmark. Några blev ödebyar redan under stormaktstiden, medan andra införlivats i det centrala stadsområdet – Böle, Morön, Sunnanå och Hedensbyn. Men nog är det häpnadsväckande att skelleftebygdens bosättare redan för mer än femhundra år sedan var så insiktsfulla när det val av plats för sin bosättning och sitt näringsfång – och sin kyrkplats!

I detta nummer kan man genom en hel rad skribenter – ingen nämnd och ingen glömd – i detalj följa hur Drängsmarksbygden utvecklats under århundradenas lopp; av naturliga skäl med en betoning på slutet av 1800-talet och första halvan av 1900-talet. Vår egen tids historia får vi kanske överlåta till dem som kommer efter oss att skriva.

Dessutom bjuds på några lokalhistoriska bidrag utan anknytning till Drängsmark.

Trevlig läsning tillönskas.

Med hälsningar
Rolf Granstrand
ordf. SKEFO

PS. Passa också på att gå in på den lokalhistoriska portalen på nätet:
www.lokalhistoria.skelleftea.org

Min hembygd

av Ruben Sjöstedt (1906–96)

Sjöstedt var uppväxt på Kläppen i Drängsmark. Utbildade sig till folkskollärare på seminariet i Luleå åren 1928–30, då denna dikt tillkom. Var senare under hela sitt yrkesliv verksam som folkskollärare i Kåge.

På Gråbergets kam stod en jätte grå
och höll i handen sin silverspegel.
Han såg i fjärran på havets blå,
ett skepp med svällande vita segel.
Det styrde sin färd mot en örik vik,
där sötvattnet flöt genom smala sund,
där stränderna grönska var lummig och rik,
och fiskarna lekte kring öar och grund.

Det lade i land och vår jätte såg
hur röken steg från en skog i lågor.
Då tändes vreden i jättens håg:
”Se kristfolket seglar på mina vågor,
de krypen, de skövla min vackra skog.”
Han ropade högt, och vitt det klang
kring nejden, när spegeln mot berget han
slog så hårt, att i hundrade stycken den
sprang.

När solen rann upp smälte varje del
som vinterns is, när på våren det töar
till vatten ned. Det blev träsk och sel,
små täcka tjärnar och stora sjöar.

Så lyder sagan och själv du kan,
om du ifrån Gråbergets topp ser ut
kring bygden, finna att den är sann,
och icke diktad från början till slut.

Du ser bråddjupa skogstjärnar svarta som
beck, du ser långgrunda klarblåa sjöar
Och långt borta ett glittrande blådraget
streck, det är havet med holmar och öar.

Du ser bördiga ängar och skogen, en bård
runtomkring uti mörkgrönt och lila,
och borta vid skogen hur gård invid gård
stå i sämja och livaktig vila.

Du ser ut över marken som fäderna röjt,
du ser lönen för odlarens möda
på åkrar som fäderna harvat och plöjt
i sin kamp för en nödtorftig föda.

Ifrån träsk och morän ha de vunnit den mark,
som du ser mellan skogar och vatten.
De tackade Gud att ej tallarnas bark
frös som kornet i frostvädersnatten.

Vet att hembygdens ängar och skog
kunna tala, om blott du vill höra.
Var blomma som föll för din lie och dog,
ville viska ett ord i ditt öra,
ville viska ett väckande manande ord,
om din plikt emot torvan och tegen,
din plikt mot det stycke av hemlandets jord,
du kan kalla din hembygd, din egen.

Jag har sprungit mig vill på den milsvida hed
i en bleknande sommarnatt,
och jag lyssnade rädd, när jag dödstrött sjönk
ned på en fura, till huldrornas skratt,
och jag såg hur drakelden lyste så röd
genom dimmorna invid en tjärn.
Jag såg vättarna sila dess falnande glöd
mellan fingrar av skrovligt järn.

Dina tjärnar jag lodat med sänke och rev,
uppå flötet jag stirrat mig blind,
och ibland fick jag fisk, men det hände det
blev bara napp utav väder och vind,
men jag satt där ändå med ett tröstefullt mod,
fastän fångsten var tämligen skral,
och myggorna höllo kalas på mitt blod,
och kvällen blev dunkel och sval.

Uppå skidor jag stakat i backar och berg,
varit ute i ur och i skur.
Jag har andats din luft och fått muskler och
märg av ett liv i din friska natur.

Jag skall minnas dig jämt fast den fostran
du gav skall förvanskas av verkliga skäl.
Jag har lovat att bliva en böckernas slav,
en pennans och papperets träl.

☼

DIKTEN FÖRMEDLAD AV HOLGER LUNDGREN.

Ulf Lundström:

Några äldre kartor över Drängsmark

Artikeln är ett försök att klargöra var hemmanen i byn har legat vid skilda tider och när utflyttningar skett till områden utanför bykärnan. Det är komplicerat att få fram alla uppgifter varför luckor och felaktigheter kan finnas i materialet.

Den äldsta kartan över trakten runt Drängsmark gjordes redan 1638, när vägarna till och från Nasafjälls silvergruva i Arjeplogsfjällen kartlades. I kartan framkom att den äldsta vägen mellan Skellefteå och Arvidsjaur följde Drängsmarksheden i stora stycken. Vägen utgick från Frostkåge och gick över Drängsmark, Lillkågeträsk, Stavaträsk, Degerträsk, Kåtaselet och sedan längs Byskeälven till Arvidsjaurs kyrka eller ”lappkyrkan” som den kallades. En annan väg fanns mellan Piteå och Arvidsjaur.

Den äldsta kartan

Den första kartan över Drängsmarks by gjordes 1648 av lantmätaren Erik Eriksson Widman. Trettioåriga kriget pågick och den svenska staten ville få kunskap om vilka resurser som landet hade och tanken var att kunna öka skatten ytterligare eller åtminstone se till att resurser togs till vara på bästa sätt. Widman gjorde en karta över Ostträsket och intilliggande mark och en karta över hemmanen i byn, som då alla låg i norra Drängsmark. I byn fanns 13 hemman, som tillsammans hade ett årligt utsäde på 20½ tunnor och årligen fick 313 lass hö. I beskrivningen till kartan står att byn har gott tillfälle till timmerskog, tjärskog, mulbete men saknar gott fiske. Byn har god åker och äng som inte drabbas av frosten. Byn var belägen 4 mil norr om kyrkan; man använde den korta nordsvenska mil som omfattade 5 km.

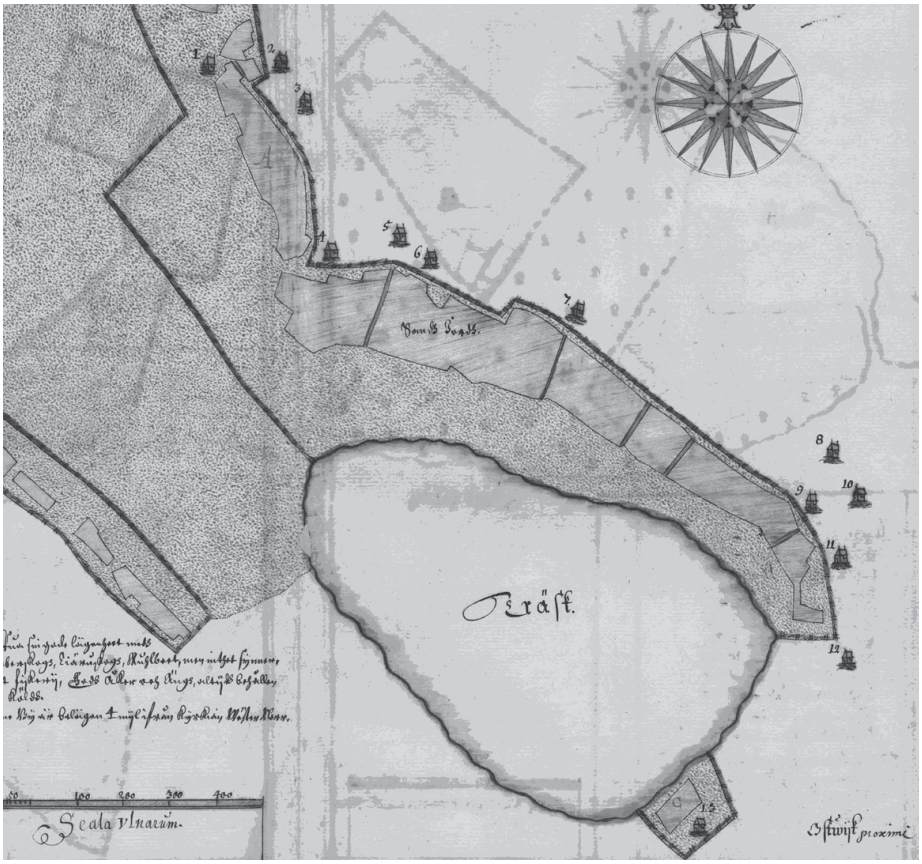

Karta 1. Del av Erik Eriksson Widmans karta över Drängsmark 1648. *LMV Z5 28:1.*

Tretton hemman

I byn fanns alltså 13 hemman, vilka var stamhemmanen på Drängsmark 2–7, 9, 11–16. Gårdarna bestod av tre grupper. Den *ena* gruppen låg vid nuvarande vägkorsningen strax söder om bönhuset och omfattade hemmanen 6–9, den *andra* gruppen låg ett stycke nordväst om den första gruppen längs byavägen och omfattade gårdarna 2–4. Den *tredje* gruppen låg vid vägkorsningen mot Tällåsen, vid Hemträskets östra sida och omfattade hemmanen 11–15. Vid sydöstra delen av Hemträsket låg ett hemman för sig, hemmanet nr 16. De tre grupperna kan möjligen härstamma från tre ursprungliga hemman i byn.

Karta 2. Geometrisk avmätning av Hans Kruuse 1703–04. *LMV Z5, 28:2.*

Sjuttonhundratalets karta

Det är en mycket detaljerad karta över byns åkrar, ängar och gärdsgårdar. Nu finns i byn 15 stamhemman. Nils Nilsson som är son på hemmanet nr 11 har flyttat ut till fäbodarna i Brännan, där han uppfört gårdsbyggnader. Brännan ligger intill byaråret mot Frostkåge.

I beskrivningen står följande: Dessa byamän har någorlunda god åker i gärdena A och B, dock är de skrinlända (magra, torra, ofruktbara), i synnerhet gårdsgärdorna. Men gärdena C, D och F är mycket frostaktiga, så därför uppskattas att en tunnas utsäde gav igen 2–2½ tunna i medelmåttiga år, men det övriga 2½–3 tunnor. Ängarna är tämligen goda men till största delen myrvallar, och Hemmyran med Hult- och Smedmyran bärgas tillsammans. De lider skada under regnår av vatten, så att de ger sämre med hö än detta år. Byamännen har även ett litet fiske i träsket med lagnor (nät) och de berättar att de ger i taxa till kronan ½ pund abborrar. Men de får ingen fisk där utan betalar taxan med pengar.

Byamännen har även nödtorftig timmer- och vedskog, med skog för tillverkning av gärdsgårdar och lövskog samt till andra små behov. Men byamännen har ingen möjlighet att inrätta en såg, ingen näverskog eller svedjemark. De har även brukat och brukar fortfarande tjärbränning, men skogen börjar bli förödd. Byamännen har även kvarnar i Bäckåkersbäcken på vilka de mal till eget behov. De har ingen synnerligen god betesmark eftersom sandheden och myrar ligger så nära byn. De berättar sig ha förmån av boskapen och åkerbruket för att betala skatterna och av tjärbränning för dem som förmår bruka det. På kartan hittar vi även byns fäbodar: Gråbergsbodarna, Hedbodarna, Storstensbodarna, Träskbodarna och Vitbergsbodarna.

Storskiftet 1758

Under slutet av 1740-talet började en diskussion i Sverige om behovet av en jordbruksreform som skulle ge färre åker- och ängslotter för att effektivisera jordbruket. En lag om storskifte kom 1757, och enligt lagen räckte det om en bonde ville ha skiftet så tvingades de övriga följa efter. I Drängsmark genomfördes första skiftet redan 1758 av lantmätaren Olof Clausén.

På kartan över delning av inägor från 1777 av Johan Boström, LMV Z5, 28:4, finns utmärkt en väg som går till Selet vid Byskeälven, vars kyrkväg till Skellefteå alltså passerade Drängsmark. Den gick bl.a över Storstensfäbodarna. Det var inte så märkligt eftersom Selet grundades av två nybyggare från Drängsmark år 1734. Selet fick väg till Byske troligen först mot slutet av 1700-talet. Fällfors vid Byskeälven hade också en kyrkväg som gick mot söder och passerade Drängsmark. Under 1760- och 1770 gjordes försök att anlägga ett nybygge i Stormark, men ansökan underkändes slutligen eftersom marken ansågs tillhöra Drängsmark. I stället anlades torpbebyggelse i området.

Nya skiften

Vid storskiftet 1810 fanns fäbodar vid Bäckåkern intill Kvarnforsen. I Tällåsen fanns ett hemman, nr 16, som hade flyttats från östra stranden av Hemträsket. I Drängsmarkskläppen fanns flera byggnader, och den odlade marken bestod av uppodlingar som gjorts av soldater, f.d. soldater och inhysesmän vilka sannolikt även bodde vid ägorna.

När laga skiftet inleddes 1864 fanns det två gårdar vid Myrorna Ac nr 1:4 som ägdes av Håkan Pettersson och Ad nr 1:5 som ägdes av Daniel Pettersson. I Tällåsen fanns Ne nr 13:6 som ägdes av skollärare E.M. Thelberg, Qd 16:5 som ägdes av Jon Jönsson. Hemmanet Qc nr 16:4 som ägdes av bröderna Jakob och Lars Larsson låg också vid Tällåsen liksom Pa nr 15:2 som ägdes av Per Nilssons sterbhus. Sterbhuset ägde även Pb nr 15:3 som flyttades ut en liten bit från den gamla gården. Dessutom fanns här bröderna Nils Nilsson och Daniel Peter Nilsson på Pc, nr 15:4. I Kvarnfors fanns hemmanet Fd 6:5 som ägdes av Per Persson Lindqvist. Vid Brännan låg hemmanet K nr 10:1 som ägdes av Anders Gustaf Brännström. På Drängsmarkskläppen bodde Per Hansson Ef nr 5:7, A. Lindfors på Od nr 14:5, Per Persson på Ea, nr 5:2 som var stamhemman på nr 5, Per Lindgren på Cb nr 3:3 samt grosshandlare Olof Henrik Svartling på Ge nr 7:6. Vid Drängsmarkskläppen låg efter skiftet hemmanet Fc nr 6:4 som ägdes av Carl Olofsson. Han fick sina hemmansdelar på Drängsmarkskläppen, men på kartan finns hus markerade på platsen vid inledningen av skiftet. Så han kan ha bott där redan innan förrättningen inleddes.

Ulf Lundström *har skrivit kommentarerna till kartorna, som kommer från Lantmäteriet i Gävle.*

I Södra Drängsmark fanns hemmanet Fb 6:3 som innehades av Jakob Jönsson. Hemmanet Dg 4:8 där Lars Anton Lundqvist var bonde hade gårdsbyggnaderna i Norra Drängsmark, men på hemmanets skifte i Södra Drängsmark fanns också byggnader. Johan Stenvall som ägde hemmanet Bb nr 2 hade sina gårdsbyggnader i Södra byn. Byggnader fanns även i Södra Drängsmark som ägdes av Nils Jakobsson på hemmanet Aa, nr 1:2 och hemmanet hade även gårdsbyggnader i norra byn så hemmanet kan ha brukats av två hushåll. Även hemmanet Bd nr 2 som ägdes av grosshandlaren Olof Henrik Svartling hade byggnader i bägge byadelarna. Hemmanet Ge nr 7 som också ägdes av Svartling hade en stor gårdsplats i södra byn. På en samfällighet som låg mellan Hemträsket och södra byavägen fanns flera byggnader.

Karta 3. Del av Södra Drängsmark. Laga skifte 1864-69 av J. Klockhoff. *LMV Z5, 28:11.*

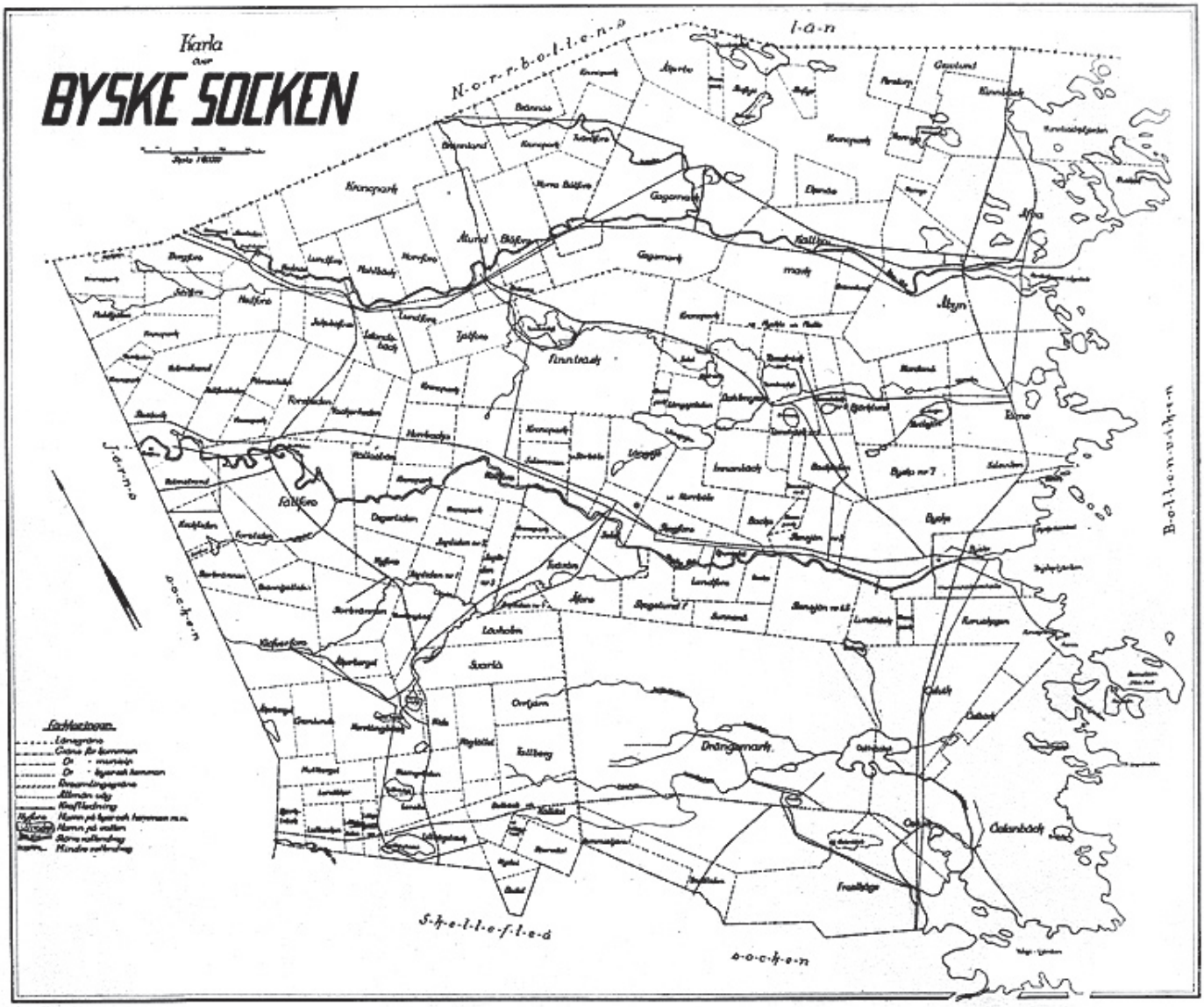

Kartan ovan är förmodligen från ca 1900 och visar samtliga byar i Byske socken med sina byaområden. Den visar tydligt hur stort Drängsmarks byaområde är jämfört med övriga Byske socken. Drängsmarks storlek i mark beror på att byn hade ett stort antal hemman, och skattetalet för byn svarar mot en bestämd areal i skog och mark. T.ex. var Ostvik och Östanbäck tillsammans på 1500-talet en by nästan lika stor som Drängsmark, och byarna har tillsammans ungefär lika mycket skog som Drängsmark.

Många utflyttningar

Vid skiftet kom ett stort antal hemman att flyttas ut, främst till Stormark. Dit flyttades följande hemman, beteckningarna fanns vid laga skiftet:

Bc (2:4) Lars Johan Marklund.
De (4:6) Mikael Marklund.
Df (4:7) C.O. Brännström till hans torp i Stormark.
Eb (5:3) Johan Brännström.
Ec (5:4) Johan Blom.
Ed (5:5) Joakim Lundström.
Fb (6:3) Jakob Jonsson. Han hade sannolikt fått jorden redan 1853 i samband med delningen av hemmanet.
Hb (8:3) Lars Samuelsson.
Hc (8:4) Gustaf Andersson Lindmark med hans hemmansdel Nc 13:4.
Ib (9:3) Carl Hansson. Han flyttade marken till ett torp som han hade i Stormark redan före skiftet.
Lb (11:3) Gustaf Anton Nilsson.
Ma (12:2) Per Nilssons sterbhus.
Na (13:2) 3/32 Johan Norgren.
Nd (13:5) Jakob Olofsson Holmlund.
Qb (16:3) August Stenmark där ingick hans hemmansdel Dd (4:5).

Till Tällåsen flyttade hemman Nb, nr 13:3 som ägdes av kolportören Frans Esaias Gyllengahm (1835–1908). Johan Jonsson ägde ett hemman i bykärnan Ld nr 11:5 som flyttades till Tällåsen intill hans hemman som han redan hade där. Hemmanet Mb nr 12 som ägdes av N.J. Stenlund och fältjägare Stålberg flyttades till Träskbodarna. Till Soldatkläppen flyttade G. Brännström på Gd nr 7:5 samt Per Erik Brännström på Gc nr 7:4.

Ett område som påverkades kraftigt av utflyttningar var östra sidan av Hemträsket och korsningen mellan byavägen och vägen mot Tällåsen. Där kom stamhemmanen för Drängsmark 12–15 att flyttas. En del gamla tomter kom att bebyggas igen i samband med senare delningar av hemman som blev kvar i centrala byn, men östra stranden av Hemträsket blev kraftigt utglesad. Hemmanet nr 5 flyttades troligen redan före skiftet från västra delen av norra byn till Drängsmarkskläppen söder om byn. Soldattorpen nr 114–118 som nu hette Ståhlberg, Vallon, Blom, Dunder och Tapper flyttades från Soldatkläppen intill byaråret mot Frostkåge till Morarna som ligger söder om Ostträsket.

Vatten- och ångsågen – unik i sitt slag

Redan på 1600-talet hade byamännen en eller flera kvarnar vid Kvarnforsen. Även bönder i Frostkåge kom till Drängsmark för att mala sitt mjöl. Sedan 1740-talet finns det även dokument om sågkvarnar inom byn Drängsmarks domäner.

I protokoll från byastämman 1741 anges att man beslutat fullfölja bygget av en sågkvarn vid Hedbofallet, ”Anton-Annersa”-fallet, i Hedbäcken. Vid tinget i Skellefteå 1784 får byamännen tillstånd att på nytt uppföra en grovbladig husbehovssåg på samma plats.

Men fyrtio år senare är det dags för en ny anläggning, nu vid Kvarnforsen fem km nerströms. I ett brev till Kunglig Befallningshavande daterat den 16 september 1828 ansöker byamännen ”om ny syn och besiktning på nytt ställe av vår gamla och nedruttnade sågqvarn till husbehovs begagnande”. Man var dock inte eniga om platsens lämplighet; en del befarade att dammen skulle skada uppströms liggande slåtterängar.

Tillstånd gavs dock och i början av 1830-talet är den nya sågen på plats. Förutom för byns husbehovssågning så hyrs den periodvis ut till andra sågverksägare i bygden.

Dags för ånga

Mot slutet av 1800-talet kommer önskemål om större kapacitet, och vid sammanträde med sågägarna beslutas att bygga om sågen från grunden. Det sker under våren och sommaren 1896.

Vattenhjulet ersätts med en *turbin.* En *lättare ram* med större hastighet installeras liksom ett *kantverk*. Ramen var verkligen modern för sin tid, med *valsade* blad som gjorde att man kunde såga fram flera dimensioner plank på en gång. Det var omöjligt i den tidigare ”grovbladiga” sågen med *smidda* blad.

Men ännu ingen ånga! Den kommer först 1912, när grosshandlare Carl Bergmark arrenderade sågen. Denna maskin tas dock bort, när arrendet upphör.

Men 1923 tas definitivt steget till en kombinerad vatten- och ångsåg. Vid extra föreningsstämma den 16 juni beslutas att inköpa en begagnad ”av Munktells Mek. Verkstads AB tillverkad 34 effektiva hästkrafters ånglokomobil”. Pådrivande är den nye sågställaren Valdemar Larsson, som kommer att leda arbetet vid sågen fram till nerläggningen 1965.

Byggnadsminne

Sågföreningen tar dock fortsatt ansvar och beslutar vid årsstämman 1970 att kontakta Västerbottens norra fornminnesförening och Ernst Westerlund vid Skellefteå museum. Året därpå beslutas att inleda upprustning, då med den nybildade samhällsnämnden som med-aktör.

Riksantikvarieämbetet medverkar med medel, och 1985 förklaras sågen som byggnadsminne. Kombinationsdriften, att sågen går att köra med både vatten och ånga, gör den unik och enligt uppgift ensam i sitt slag i Europa. 2007 utses den till årets industriminne i Sverige.

P-O WIKSTRÖM

År 1923 inköptes en 34 hästkrafters ånglokomobil, väl underhållen och än idag fullt funktionsduglig.

Vartannat år arrangeras Sågens dag, en folkfest i det vackra området.

Drängsmarks byaförenings verksamhet vid Vatten- och ångsågen

Drängsmarks byaförening bedriver skötsel och underhåll av det natursköna området vid vatten- och ångsågen i norra Drängsmark. Ägare av området med byggnader är Drängsmarks byamän.

Sedan 10 år tillbaka har föreningen drivit ett sommarcafé, med byns ungdomar till hjälp, nere vid sågen. Vartannat år arrangeras *Sågens dag*, som genom åren alltid lockat mycket folk. Den dagen visningssågas det med ångmaskinen som kraftkälla, takspån hyvlas fram, försäljning av olika saker för kropp och själ bjuds ut, ja en riktig folkfest brukar det vara.

Bland byggnader i området är en loge från 1899, en salpeterlada från 1850, en smedja från 1850 samt ett härbre från 1700-talet. Längst ner i forsen har föreningen uppfört en reproduktion av en spånhyvel som fanns på samma ställe 1870. Till dessa byggnader har skänkts ett stort antal bruksföremål från äldre tid.

P-O WIKSTRÖM

Nytt i området är ”Schillmarks-huset”, en gård från slutet av 1800-talet som flyttades hit år 2003. I den byggnaden visas alster av Nils Schillmark (1745–1804), född i Drängsmark. Han betraktas som en av den gustavianska tidens främsta porträttmålare. Schillmark levde och verkade i Finland större delen av sitt liv. På Ateneum i Helsingfors visas många av hans verk i original.

Bilder från förr

Fotot på den framgångsrika harjakten i Drängsmark sommaren 1914 togs med en mycket modern kamera som just ankommit till bygden. Det var en Kodak 3A med vinröd bälg. Den laddades inte med glasplåtar utan med Kodaks patenterade rullfilm, som gav bilder i den tidens vykortsformat, nämligen 9x14 cm.

Det var mannen till vänster, Andreas Lundgren, som tagit med kameran från USA när han besökte hembyn. Han hade emigrerat i tjugoårsåldern i början av seklet, bl.a för att undkomma värnplikten. Nu var han hemma för första gången för att besöka föräldrar och syskon, bl.a storebror Johan (th) som redan 1903 etablerat sig som handlare i Drängsmark. Men när orosmolnen hopades över Europa under sensommaren 1914 återvände ”Andy” för säkerhets skull till USA. Men kameran lämnade han till brodern Johan, och den är fortfarande i familjens ägo.

Harjakt i Drängsmark 1914. 14 st harar sköts vid detta tillfälle av Johan och Andreas Lundgren.

Gårdar på Drängsmarkskläppen.

Damerna är systrarna Hilda och Tekla Lundgren, männen är Oskar Lundmark och Johan Lundgren. Alla från Drängsmark. 1910-talet.

Lundagård i Drängsmark. Diversehandel och poststation. Den senare inrättades 1 juni 1916 och då togs även detta fotografi av Johan Lundgren och hans gård.

Janne Lundgren med sin häst ute på sin egen gård i norra byn Drängsmark.

Viktoria (född Lundkvist) med maken Esaias Brännström framför deras hus på Kläppen, Drängsmark. Vid husets högra knut sitter fostersonen Johan Lundgren, systerson till Viktoria Brännström. Interiören på förstasidan är från detta hus.

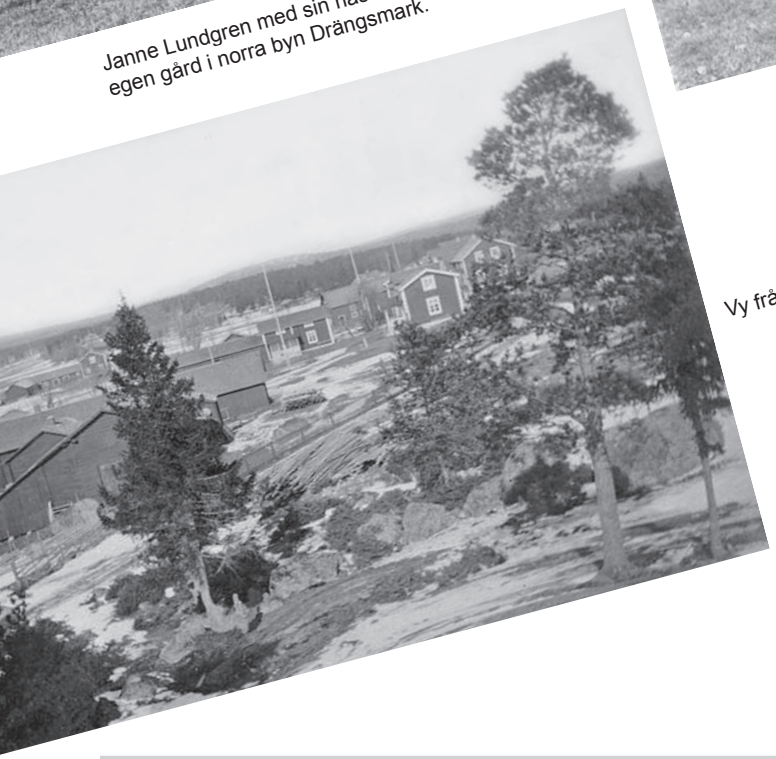

Vy från norra byn.

De flesta av dessa bilder från Drängsmark finns i Skellefteå museums bildarkiv, där kopior kan köpas. Originalfotona kommer från Elin Lundgren.

LINDMARKARNA – en familj som var med och bestämde i smått och stort!

Johan Lindmark (1847–1907) var 20 år när bygden 1867 drabbades av den svåra hungersnöden. Han fick tre döttrar och fyra söner, av vilka Carl, Hugo och Evald lyfts fram i detta sammanhang. ***Martha Hellgren*** *har forskat lite om Lindmarkarna.*

Johans far Carl Hansson var från Stormark. Vid laga skifte var han Drängsmarks störste bonde, och liksom sina tre söner var han både bonde och politiker.

När vi idag läser om deras insatser behöver vi känna till att deras livstid gällde slutet av 1800-talet och början på 1900-talet med stora samhällsförändringar som den industriella revolutionen och två världskrig. Deras insats är svår att sammanfatta och värdera, men arbeta det gjorde dom.

Johan arbetade med att bygga ut gamla skolan med en bönsal, byggde en ny spånhyvel och ett mejeri. Han var vägombud och en drivande kraft för bättre vägar liksom sonen Evald. När Gyllengahm plötslig avsade sig uppdraget att vara skoltillsyningsman fick Johan ta över. Han var dessutom ordförande i Kommunalnämnden och Kommunalfullmäktige samt ledamot av Landstinget till sin död.

Johan Lindmark

När jag läst in mig om Lindmarkarna slås jag av att så många från Byske södra var aktiva för sockens utveckling. Dom ville bryta byarnas isolering och såg ett samhälle utanför den egna byn och med hänsyn till de usla vägarna är det inte underligt att Lindmark hade kommunalkontoret hemma.

Var det väckelsearvets budskap, du har en uppgift att förvalta det som Gud gett dig här i tiden, himlaarvet har du kvar, som var deras ledmotiv?

Carl Lindmark (född 1880) var femte barnet till Johan Lindmark och hans hustru Anna Fredrika Samuelsdotter. Carl blev 79 år och kom redan i unga år att inskolas som politiker av sin far, vilket var bra eftersom pappa Johan plötsligt dog. Carl fick som 27-åring ta över ordförandeklubban för Byske kommunalnämnd och behöll den fram till 1947, dvs i fyrtio år! Från 1919 var han ledamot av Landstinget i Västerbotten. 1922 centraliserades arbetet för Byske socken till Byske samhälle och en kommunalkamrer anställdes.

1924, när frågan skulle avgöras om en väg mot kustlandsvägen via Ostvik i stället för den tidigare utfarten via Träskbodarna norr om Ostträsket, så inbjöds landshövding Nils G. Ringstrand. Carl blev utsedd att vara med i mottagningskommittén, liksom Evald som var med i vägdistriktets styrelse. Vad som sades dokumenterades inte men vägen byggdes året efter. Så visst var Lindmarkarna till nytta för byn.

Carl Lindmark

Men Carls stora samhällsinsats torde ändå ha varit alla åren i Riksdagen. 1914–18 i andra kammaren, 1931–38 i första kammaren och till sist 1945–47 åter i andra kammaren. Förutom dessa uppdrag var han ledamot av Skogsvårdsstyrelsen och Taxeringsnämnden, inspektor för både Byske husmodersskola och Byskes yrkesskolor m.m.

Sitt andliga hem hade han i EFS och kyrkan och satt t.ex i Domkapitlet.

Hugo Lindmark

Hugo Lindmark (1883–1939) var näst yngsta sonen. Han blev endast 56 år och den som i största utsträckning arbetade som bonde även om också han hade kommunala uppdrag.

Hugo som var ordförande för Tjurföreningen fick det viktiga uppdraget att köpa ny tjur, då den gamla började bli gammal och lat. Bra tjur var ju förutsättningen för en bra utveckling av kobeståndet.

Vägfrågan var ständigt aktuell, speciellt i början på 1920-talet då bilar nått bygden. Då satt Hugo i Vägdistriktets styrelse, var en av dem som förhandlade om inköp av mark för att bredda vägen men också den som skulle se till att vägarbetet blev genomfört.

Han var skolråd och ledamot i Byske församlings och pastorats kyrkofullmäktige. Vidare kronoombud i Byske södra taxeringsdistrikt och styrelseledamot i Skellefteortens mejeriförening.

Som sina bröder var han aktiv inom EFS och kyrkan och satt i Byske missionsförenings styrelse. Hugo var under 25 år söndagsskollärare och åren 1905–1939 dess föreståndare, alltså i 34 år. Han drev också frågan om att bygga nytt bönhus vilket invigdes i december 1933.

Evald Lindmark var född 1885 och dog endast 59 år gammal. Men han hann vara både lantbrukare och politiker, bl.a i riksdagen där han skrev många motioner, de flesta i lantbruks- och nykterhetsfrågor. Han skrev också politiska broschyrer, bl.a 1933 med anledning av ett Arvskatteförslag och där han lyfte fram arbetslösheten kontra arvsskatten. När bönhuset skulle byggas 1933 lämnades de juridiska frågorna åt Evald. När sågföreningen funderade på att få höja fallhöjden i forsen var det Evald som fick uppdraget att verkställa förslaget. Både Evald och Carl satt i sågföreningens styrelse, och 1912 köpte Evald och Sigfrid Lundström ett självrensande tröskverk av märket ”Gevalia”.

Kravet på högre vägstandard steg oavbrutet. Evald, som satt i vägdistriktets styrelse där även pappa Johan suttit som ordförande, motionerade om att det var nödvändigt med fortsatt upprustning av vägarna. Man började samla in pengar, och när det gällde Stormarksvägen fick Evald uppdraget att uppvakta Länsstyrelsen om anslag till vägbygget. De fick ett anslag för en 3,6 m väg men den byggdes fyra meter bred. Typiskt för Drängsmarkarna, tycker en del, det skulle vara lite större!

År 1927 var Evald, redan då riksdagsman, med i en delegation från EFS som uppvaktade konungen i frågan om kristendomsundervisningen i folkskolan och om katekesens återinförande. Senare, 1943, var Evald EFS riksordförande.

Evald, som var mycket intresserad av sång och musik, startade redan 1909 en kör som sjöng vid vissa gudstjänster.

MARTHA HELLGREN

Evald Lindmark

Betydande livsgärningar lokalt och i riksdagen

Som riksdagsmän var Carl och Evald mycket aktiva. Carl skrev 16 egna motioner och Evald 104 och ofta gällde det landsbygdens angelägenheter. Carl motionerade bl.a om statsanslag till gödselvårdsanläggningar och enskilda utfartsvägar.

För att sammanfatta Lindmarkarnas livsgärning och betydelse för Drängsmarksbygden och hela Skelleftebygden skulle det behövas minst en avhandling, men en sammanfattning är kanske ändå referaten i Norran från jordfästningarna.

Hugo som var ensamstående fick en fin begravning men inte så uppmärksammad som Evalds och Carls.

Både Evald och Carl jordfästes i Byske kyrka under stor tillslutning. Vid Evalds jordfästning var det kyrkoherde Manfred Norde som höll griftetalet och påminde om orden i Hebreerbrevets 4 kap. ”Alltså står en sabbatsvila åter”.

Norde sa bl.a att vi mötte i Evald Lindmark inte bara en god medborgare utan även en god kristen som inte tvekade att kasta sig i det religiösa livet. I den långa raden talare fanns pingstpastor Lewi Pethrus, som höll ett gripande tal och erinrade om Evalds varma religiositet och de stora insatser han gjort. Lewi Pethrus var på plats som representant för Evalds många vänner i Stockholm.

Kyrkoherde Arthur Degerman påminde vid Carls kista om orden i Psaltaren 85: ”Deras håg står till Hans vägar. Herrens vägar kan gå genom tunga pass, men vandraren får styrka genom Guds ord. Saliga äro de som i Herren ha sin starkhet.”

– Vår vän var aldrig så upptagen att han inte hade tid att gå in i bönekammaren för att bedja och hämta kraft, fortsatte kyrkoherden innan han lät de tre skovlarna jord falla på kistan. En lång rad tal hölls och blomstergärden vid båren var stor.

Bröderna vilar nu i den stora familjegraven i Byske, men deras gärningar kan fortfarande skönjas i bygden.

MH

KÄLLOR:
Böckerna Drängsmarksbygden, Byske socken genom tiderna, Norrländsk uppslagsbok, Tvåkammarriksdagen 1867–1970, ledamöter och valkretsar, Porträttgalleri från Västerbottens län 1936 samt Kunskapskällan, offentligt tryck, notiser i Norran m.m.

Fri kost och bostad i skolsalen...

I Karl X1:s Kyrkolag från 1686 fick prästerskapet i uppdrag att se till, att ”allmogen erhölle undervisning i kristendom och lärde sig läsa i bok”. Någon ordnad undervisning hölls inte utan barnens läsfärdigheter kom i praktiken att vila på föräldrarna, främst mödrarna.

De som vid de regelbundna husförhören inte nöjaktigt kunde läsa uppmanades att öva sig hos klockaren eller någon annan läskunnig person – kristendomskunskap och innanläsning var de viktiga ämnena.

Skellefteå sockens första fasta skola var på Brännan och den fick ordinarie lärare 1835.

Efter folkskolestadgans tillkomst 1842 tillsatte Skellefteås sockenstämma en kommitté, där drängsmarksbon Anders Esaiasson Brännström ingick, som snabbt kom med förslag om indelning av den stora socknen i skoldistrikt samt inrättande av ytterligare en fast skola vid det folkrika Ytterstfors bruk i Byske.

Enligt förslaget skulle fem lärare – förutom klockaren – sköta undervisningen i de två fasta skolorna och i de nio distrikten!

Ambulerande lärare

Undervisningen i Drängsmark sköttes helt av ambulerande lärare. Enligt de nya föreskrifter – och den nya distriktsindelning – som skoldirektionen fastställde redan 1846, skulle som skollokal användas ”någon bondesal, som byalaget efter skatt skulle inreda”. Läraren skulle få fri kost av den by där han tjänstgjorde, och skolsalen skulle användas till bostad. Redan då togs beslut om två skolterminer, mycket likt det vi har idag.

Oftast blev det dock så att man hade undervisning i Frostkåge den ena terminen och i Drängsmark den andra. Undervisningen skulle vara sex timmar per dag. De barn som inte gick i skolan utan fick undervisning i hemmet skulle infinna sig till förhör vid examen. Under ferierna gavs läxor som förhördes vid av skoldirektionens fastställda tillfällen. Drängsmark, Ostvik, Östanbäck och Frostkåge bildade ett distrikt och hade under åren ett stort antal lärare. I Drängsmark upplät Anders Gerhardsson från 1850 skollokal på sin gård mot en ersättning av 16 skilling per dag.

När småskola inrättades i byn fick byamännen själva utse lärare. Vid byastämman i februari 1865 beslöts anställa pigan Lovisa Andersdotter från Östanbäck till småbarnslärarinna. I ersättning fick hon fritt husrum samt 1 Rdr 50 öre per vecka i kontanter. Hon gifte sig 1870 med Olof Brännström och fick fyra barn. Periodvis höll hon skola i hemmet och under lektionerna fick skolbarnen vagga och sköta hennes barn.

Drängsmarks nya skolhus, invigt den 29 januari 1933.
Ritningar av arkitekt Birger Dahlberg, Skellefteå.

Thelberg

En lärare från 1800-talet som gett avtryck i Drängsmark är Erik Magnus Thelberg (1822-1905), bördig från Östersund. Han var socknens första ordinarie folkskollärare och fick mycket goda omdömen i sin lärargärning.

Thelbergs häftiga temperament bidrog nog till att han slutade som lärare och blev handlare i Drängsmark och senare bonde på Tällåsen (nuvarande Urban Brännströms fastighet). I Drängsmark känner många till ”Tillbersch-vägen”, som går från Tällåsen till Stormark – men kanske inte att den fått sitt namn av läraren Thelberg.

Ont i knäna

Kopplingen kyrka och skola var mycket tydlig i gamla tider. I Fällfors skola 1876 kunde det gå till så här. ”Palmgren höll mycket långa morgonböner. Psalmen sjöng han med en egendomlig högtidlig röst och så långsamt att just inget barn kunde följa med. Sedan bad han och till sist fingo vi alla falla på

BILD VIA EIVOR LARSSON

Troligen en femteklass, fotograferad ca 1920 vid den skola som byggdes 1860. Den skolan är nu en del av Bönhuset (se nästa uppslag).

Lärarinnan är Astrid Lindmark, som för övrigt var gift med Carl Lindmark (se sida 14).

knä för att deltaga i en bön, som räckte så länge att många inte kunde hålla sig stilla. Det gjorde så ont i knäna". På eftermiddagen avslutades skoldagen med "sista halvtimmen fingo vi vanligen ta fram bibliska historien och katekesen och börja med läxan till nästa dag. Ett öronbedövande sorl fyllde skolsalen, när vi på en gång rabblade våra läxor så högt vi förmådde. Huvudsaken var att vi kunde vad vi läst, dvs att vi kunde läsa upp det utantill".

I Drängsmarksboken skriver Carl Nilsson-Wangby under rubriken "Skolan som byns centrum för andlig och kulturell verksamhet" att när han började skolan 1920 hade den tre salar. Småskolan med klasserna 1 och 2, mellanskolan med klasserna 3 och 4 samt storskolan med klasserna 5 och 6. I storskolan hölls söndagsbön, då en av "byaprästerna" läste en predikan av Hammarsten eller annan författare.

Visst har skolan utvecklats – skolplikten är densamma – men snart har vi glömt skurloven då skolan skurades, bärloven som innebar att barnen bidrog med bär så att lingonsylt fanns hela läsåret, potatisloven då vi grävde potatis inte bara på det egna "potatlanne" utan även hos andra mot lite ersättning. Höstlovet och sportlovet har ersatt de tidigare mera praktiskt inriktade skolledigheterna.

GERTRUD SJÖQUIST

KÄLLOR:
Skolan av Hjalmar Essner
Ur Drängsmarks historia, K H Lindmark
Hemmistjärn av Ann-Britt Dahlberg och Ingela Öhlin
Skolminnen, Carl Edqvist

Ur "Drängsmarksbygden" (1993) >>

Framväxten av skolundervisning i Drängsmarksområdet

1843 Kommitté om skolundervisning i Skellefteå socken. Anders Gustav Esaiasson Brännström från Drängsmark finns med
1846 Skoldirektion inom Skellefteå socken, ambulerande lärare som undervisade i "skolsalar" på vissa hemman, där barn från angränsande gårdar samlades.
1850 Skollokal hos Anders Gerhardsson.
1860 Beslut om skolbygge på Huvudberget, kostnad 134 riksdaler 14 öre
1863 Skolan invigs med en skolsal för 30–40 elever och ett rum för läraren, öppen spis i varje rum
1872 Renoverades och förbättrades skolan – tätning av fönster och knutar, installation av kaminer
1875 Byske blir egen socken och därmed ett eget skolområde
1881 En andra skolsal byggs till
1885 Renovering och tätning, skolhusets väggar "skulle drivas på det att icke skolbarnen må frysa ihjäl vintertid".
1902 Utbyggnad med en "bönsal", som senare togs i bruk som skolsal.
1904 Nuvarande uthus byggs, innehöll även plats för likvagnen. En lärarbostad med två lägenheter uppförs på samma tomt någon gång mellan 1905 och 1910. Huset senare flyttat till södra byn och innehas av Eskil Andersson
1930 Beslut om byggande av ny skola på södra byn
1932 Nya skolan invigs

STORMARK

1890 Skola i Johan Eriksson Marklunds bagarstuga
1891 Byggande av ett "skol-bönhus". Skolhuset bekostades av Stormarks skatteägare, som bidrog med dagsverken och virke. Drängsmarkarna bidrog till inredning med anledning av att Stormark hade bidragit till skolbygget i Drängsmark.
1951 Skolan i Stormark läggs ned. Eleverna och den sista lärarinnan Sigrid Lundkvist flyttas till Drängsmark.

HEMMISTJÄRN

1918 Albert Öhlin bygger en västerbottensgård till skolbyggnad, som socknen först hyrde men sedan förvärvade. Som mest gick 24 barn i skolan.
1939 Skolan i Hemmistjärn läggs ned, Selma Brännström är den sista lärarinnan och både lärarinna och elever flyttas till Drängsmark. Åren 1939–1962 användes huset som bönhus och samlingssal, sedan som privatbostad.

DRÄNGSMARKSKLÄPPEN

1910 (ca) Skola bedrevs i byggnad på nuvarande Bo och Kjell Brännströms fastighet, ägare var Gustav Anders (G A) Brännström (även kallad "Bränngubben") som hade en stor barnaskara
1937 Skolan läggs ned. Eleverna och den sista lärarinnan Agnes Forsman flyttas till Drängsmark.

Glimtar från det andliga livet

I Drängsmark – liksom i andra västerbottniska byar – hölls redan under 1700-talet byabön i hemmen. I de stora västerbottensgårdarna fanns utrymme att samlas när församlingens präster eller någon lekman läste bibeln och predikade. Från 1860, då den första skolan byggdes, och i synnerhet efter 1880, då en större skolsal tillbyggdes, kunde man hålla sina sammankomster där. År 1902 byggdes en tredje skolsal. Förutom till skollokaler användes dessa också till bönesammankomster, söndagsskola, stämmor m.m.

Byske blev egen församling 1874, och kyrkan stod färdig något år tidigare. Så från och med den tidpunkten ställdes kyrkfärderna från Drängsmark dit och inte till den gamla sockenkyrkan i Skellefteå.

Flera av Skelleftebygdens mest bemärkta predikanter före och efter sekelskiftet var bosatta i Drängsmark, bl.a. F.E Gyllengahm (1835–1908) och J.V. Forsman (1864–1937).

Den 25 november 1903 beslöts att bilda Drängsmarks Kristliga Ungdomsförening med anslutning till EFS. Inom ett år hade den över 100 medlemmar.

Bönhusförening bildas

På 1920-talet växte tanken på att bygga ett bönhus för byns behov. Intresserade sammankallades och den 24 januari 1920 hade 23 bybor samlats. Under Evald Lindmarks ordförandeskap dryftades frågan. Enligt § 1 bildades Drängsmarks bönhusförening. Var och en som gick in som medlem fick teckna sig för en frivillig insats, dock lägst 10 kronor.

I den första styrelsen valdes Evald Lindmark till ordförande och sekreterare och till kassör Hjalmar Lundkvist. Övriga i styrelsen var Leander Ståhlberg, Sigfrid Lundström och Nikanor Brännström. Föreningens uppgift var att inom Drängsmarks by uppföra bönhus eller missionshus, där byns gemensamma böne- och predikosamlingar skulle hållas – enligt den evangeliskt-lutherska och rosenianska läran.

Under väntan på tomtfrågans lösning dröjde man dock med att bygga. I början på 1930-talet blev det aktuellt med ett nytt skolbygge på annan plats inom byn, där Byske skoldistrikt byggde. Eftersom skatteägarna ägde det gamla skolhuset med tomt, så blev det möjligt att för en billig penning förvärva huset.

Bygget av nytt bönhus startades 1933. En stor del av virket levererades utan kostnad av skogsägare inom byn, och byborna bidrog med mycket frivilligt arbete.

Den 13 april 1933 sammankallade bönhusföreningen samtliga skatteägare, och skolhuset överläts till bönhusföreningen för en summa av 50 kr. Det beslöts att det nya bönhuset skulle sammanbyggas med skolhusets stora sal, som redan fanns på tomten. Skatteägarna gjorde dessutom det förbehållet att byastämman gratis skulle få disponera de nya lokalernas lilla sal.

Samma dag beslöt styrelsen att omgående sätta igång byggandet. Ritning och kostnadsförslag på 16.000 kr lämnade byggmästare O V Lundqvist. Anbud infordrades för färdigställande, och till byggmästare för arbetet antogs anbudet på 12.470 kr från O V Lundqvist, Drängsmark. Målningsarbetet utfördes av Algot Lundqvist, Drängsmark, för 875 kr.

Den slutliga byggnadskostnaden uppgick till 17.000 kr. Då hade också en hel del virke levererats gratis av skogsägare inom byn och dessutom hade byborna lagt ner mycket frivilligt arbete.

Dags för invigning

Invigningen av bönhuset skedde den 10 december 1933 och förrättades av missionsföreståndare pastor Nils Dahlberg, Stockholm. Medverkade gjorde också predikant J V Forsman, Josef Nygren, rektor Sven Bodin och Hugo Lindmark. De läste alla var sitt bibelord.

Det var en stor högtid för Drängsmark när byn fick sitt bönhus, dessutom under pågående väckelsetid. Många gånger under den första tiden var båda salarna fullsatta. Under en lång följd av år hölls högmässa varje söndag. Någon föreläste ur Hammarstens predikningar eller Emanuelssons. Predikanten som bodde i byn, J V Forsman, kallade även talare utifrån, även präster i församlingen, missionärer m.fl.

Fyra bröder, födda i Drängsmark och uppväxta intill bönhuset, bör särskilt nämnas: Gustav Hjalmar Lundqvist, f. 1871, tillhörde den första styrelsen och deltog vid byggandet av bönhuset, han förelästa även vid gudstjänsterna. Olov Valfrid Lundqvist, f. 1874, var arkitekt och byggmästare för bönhuset. Jonas Algot Lundqvist, f. 1877, utförde målningsarbetena vid byggnationerna. Johan Petter Lundqvist, f. 1879, tillhörde styrelsen under 1930-1940-talen, han var söndagsskollärare och ”föreläsare” vid gudstjänsterna.

Många bybor har visat intresse och utfört många gratis dagsverken för bönhusets underhåll och förbättring genom åren. Husmodersföreningen har i samband med bönhusföreningens årsmöten anordnat kaffeservering och behållningen av denna har oavkortat gått till bönhuset. Allt detta sammantaget visar att byns innevånare uppskattat en samlingslokal för andlig verksamhet inom byn.

GERTRUD SJÖQUIST

Artikel i ”Drängsmarksbygden” (1993), Framväxten av skolundervisning i Drängsmarksområdet

Lokalhistoriska dagar i Drängsmark 30 sept–1 okt 2011

Fredag 30 sept kl 18–21

Drängsmark från äldsta tid till laga skifte. Ulf Lundström, Skellefteå museum.
Glimtar från förra sekelskiftet. Holger Lundgren. – Frågor och diskussion.
Kvällsfika med tillfälle att bese utställningar och bokbord från bl.a Folkrörelsearkivet, Företagsarkivet, Skellefteå museum, Studieförbundet Vuxenskolan, Sensus, Skellefteå släktforskarförening, Byske församling samt alla föreningar i Drängsmark.
Film med Drängsmarkstema. Torsten Bovin
Lindmarkarna – makthavare i stort och smått! Ove Wallmark, Martha Hellgren och P.G. Persson berättar.

Lördag 1 oktober

Kl 10 **Guidad byavandring**, med samling och parkering vid bönhuset.
Kl 12 **”Sopplunch”** i Folkets hus. Bokbord, utställningar m m.

Program i Folkets hus fram till kl 14.45:

Glimtar från idrotten i Drängsmark. David Lundqvist och Melker Johnsson
Att rädda gamla foton och ge dem nytt liv. Jan Fredman, Skelleftebygdens släktforskare.
Fynd i arkiven – några smakprov. Gunilla Wikström och Lars Marklund.
Kl 15 **Eftermiddagsfika** i Bönhuset – och fortsatt program:
Glimtar från bönhus och skola. Panelsamtal under ledning av Lars Jonsson.
Ångsågen – unik i sitt slag. Ny film av Bengt Spade och René Sjöstrand.

Söndag 2 oktober

Kl 11 **Gudstjänst** i bönhuset med Robert Koss, Byske församling. Sång av Veronica Stålberg. Därefter kyrkkaffe med lokalhistoriskt tema. Talare: David Lundqvist.

Arrangörer: SKEFO i samarbete med Drängsmarks byamän, Drängsmarks byaförening, Bönhusföreningen, Folkets hus-föreningen, Folkrörelsearkivet, Företagsarkivet, Skelleftebygdens släktforskare, Skellefteå museum, Byske församling, SENSUS och Studieförbundet Vuxenskolan – med stöd av Skellefteå kommuns kulturförvaltning och Norran.

Gamla dalabrev berättar om 1800-talets marknadsliv

Älvdalingarnas gårdfarihandel med hemtillverkade produkter har mycket gamla traditioner. Men 1800-talets handlare blev i stället ett slags mellanhänder – de köpte enkla och billiga s.k. kramvaror hos någon grossist, vanligen i Stockholm, och sålde dem vidare på marknader i norra Sverige.

Frost Per Persson var en av många älvdalingar som under vintersäsongerna gästade övre Norrlands marknadsplatser under 1800-talet. Och som överlevde långa, kalla, strävsamma vandringar med knaper kost men också tack vare den livlina som var tvinnad av otaliga brev. Hemifrån eller från syskon och vänner, även de på vandring längs vintervägar i norr.

Frost Per fick väl inte mer post än de andra. Men han hade den sympatiska egenheten att spara sina brev, kanske alla. Nutida ättlingar, i nära kontakt med Elfdalens hembygdsförening, försöker få tag i brev – original eller kopior – som spritts ut vid olika arvsskiften (Frost Per dog 1910). Många är avsända till eller från platser i Västerbotten.

Frost Per Persson (1829-1910) var äldst bland sju syskon. Även de två systrarna var ofta med vid de årliga handelsresorna. Äldre barn och tjänstefolk kunde medfölja som sällskap och hjälpredor.

Yngste brodern Frost Lars (1837-1911) blev kvar i Skellefteå och gifte sig här 1859. Från ca 1870 försörjde han sin familj som eldare vid ångsågen i Clemensnäs

Att skicka brev till en kringvandrande handlare påminner om lerduveskytte – man måste sikta framför. Många brev eftersändes, då adressaten hunnit gå vidare till nästa marknadsställe.

Det kunde finnas tre, fyra poststämplar på ett brev. Postgången var osäker och inte särskilt snabb.

12 öre var länge portot för ett brev i lägsta prisklassen. 1870 var en industriarbetares dagslön 1:50 riksdaler riksmynt (1 rdr rmt = 100 öre). Arbetsdagen var 12 timmar lång – för att betala portot för ett enkelt brev måste avsändaren alltså slita i en timme, när jobb fanns.

Mora Tidning ordnade för många år sedan en tävling om den äldsta Mora-stämpeln på frimärke. Priset vann en sonson till Frost Per Persson som visade upp ett brev till farfadern, adresserat till Umeå och poststämplat den 16 november 1855. Det var det året som frimärket – på brevet fyra skilling banko – hade premiär i Sverige. Avsändare var Pers moder Tägt Kjerstin Anders Dotter (1798-1881) som förmedlar ”tidningar” (nyheter) om det som timat hemma i Elfdalen. Många påminnelser om Guds bud är kanske en indirekt varning för de syndfulla frestelser som marknaden kunde erbjuda. Ett PS: ”Vi hafva köpt en ko för 50 Rdr.”

Ett annat brev till ”Dahlkarlen Välacktade Frost Per Persson, Skellefteå” var daterat 30 november och stämplat den 5 december 1856. Avsändare var blivande hustrun Anna Ols Dotter: ”Älskade bortavarande vän, Gud vare med dig nu och alltid och hans Englar ledsaga dig på dina vägar och stigar.”

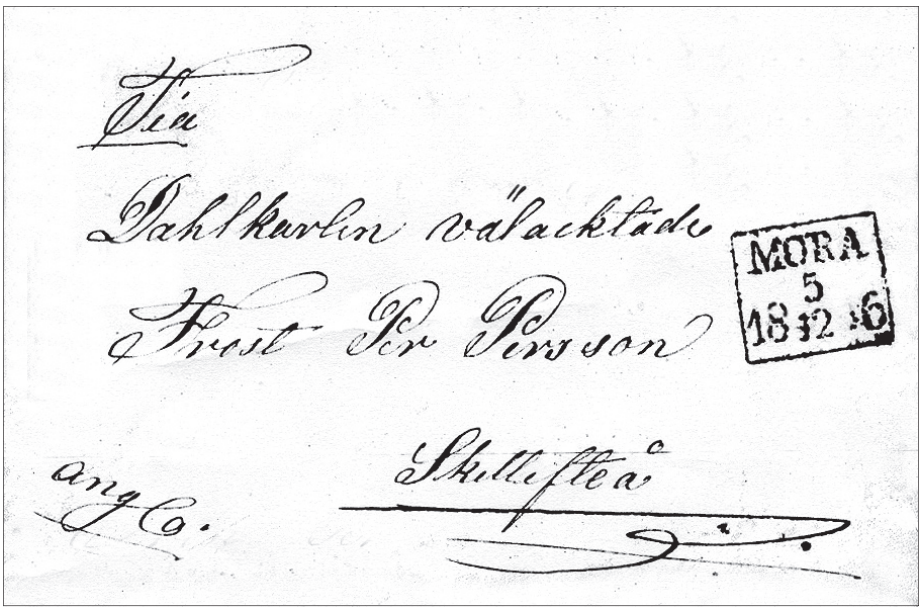

Brevet till vänster, från 1856, hade Frost Pers blivande hustru som avsändare. Det saknar en nymodighet, frimärket! Längst ner står något som kan tydas som ”angb”.

Att sända brev med någon ångbåt kunde ibland gå fortare än med ordinär post. Kustångarna var också det vanliga sättet för handlaren att med sin varusäck och kälke ta sig till någon lämplig hamn, t ex Ursviken.

Den långa saknaden under det mörka halvåret kunde vara tärande: ”Du vet käre vän, huru tankarna sväfva af och an emellan dig och mig som dock likväl för närvarande oss emellan är ett stort svalg, och ändock är våra hjärtan inneslutna uti varandra...” Anna funderar kring ”vår förestående vigsel” – paret gifte sig 1857.

De många brevens innehåll är sällan märkvärdigt, men sammantaget kan de bidra till att ge en god bild av dalahandlarnas villkor och vandringsvägar. Att mycket i breven rör personliga förhållanden hindrar nog inte att de kan vara av värde för den som tar sig före att forska vidare om marknadslivet inte minst i Skelleftebygden under senare delen av 1800-talet.

ÅKE BÄCKMAN

1863 Års Marknader.

* Betecknar Marknader, som påstå längre än en dag.

Uti JANUARI.

Arwika Köping*	d. 29	Hjo	21	Södertelje*	14
Borås*	20	Knåda*	22	Wemdalen*	20
Bredgård i Ström	8	Lindesberg*	28	Wenersborg*	13
Christianstad*	22	Lommaryd*	23	Westerwik*	9
Christinehamn*	13	Lycksele*	8	Westerås*	9
Degerfors*	3	Mariestad*	29	Wimmerby*	16
Dufwed i Åhre	8	Motala	15	Åmål*	20
Ekefjö*	30	Neder Kalix K. st.*	3	Åsele kyrkoplats*	3
Enköping*	13	Norrköping*	21	Öfwer Kalix K. st.*	9
Falköping	13	Ragunda*	20	Örebro*	20
Gefle*	15	Skörde	27	Östersund*	13
Hellestad i Öster-götlands Län	9	Sollefteå*	27		

Uti FEBRUARI.

Arboga*	den 6	Lappmark tager sin början.		Linköping	10
Arjeplog*	12			Lycksele*	27

De många marknaderna kungjordes i almanackan, de flesta hölls i juni, september, oktober eller under vintern. Några marknadsplatser i våra trakter var Åsele, Lycksele, Dorotea, Burträsk och Skellefteå.

Brevet nedan postades i Ursviken och stämplades där av en sömnig posttjänsteman den 30 (!) februari 1880. Brevet passerade Skellefteå 1 mars och blev sedan liggande i Junsele, där det stämplades 17 mars. Den enda stämpel som fattas är Åsele, där brevet så småningom nådde adressaten. Inget kuvert – adress och frimärke finns direkt på det hopvikta brevet!

LÄSTIPS:
J. Ejdestam, Gårdfarihandel. Avsnitt i *Bilder ur lanthandelns historia*, 1943/1965.
Breven hem, Skellefteå museum 2007.

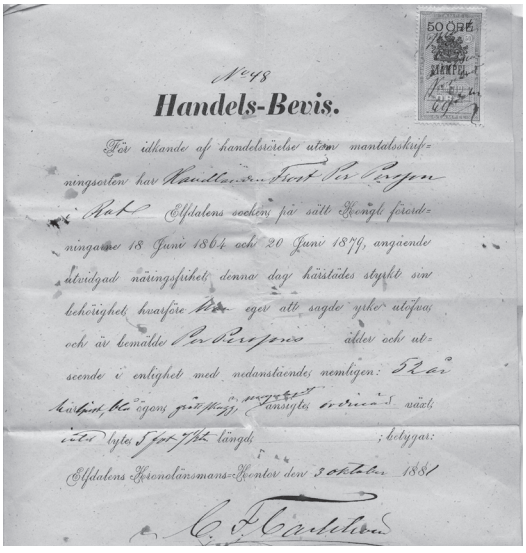

Detta ”Handelsbevis” utfärdades 1881 av Elfdalens Kronolänsmans-Kontor i enlighet med ”Kongl. förordningarne 18 juni 1864 och 20 juni 1879, angående utvidgad näringsfrihet”. Det är utfärdat för Handlanden Frost Per Persson i Rot.

Handelsbeviset fastslår att Frost Per är 52 år och har blå ögon, ljust hår, grått skägg, magerlagt ansikte, ordinär växt utan lyte och är 5 fot 7½ tum lång.

Aldrig rädd i tron på en högre makt:

Femtio spännande år på haven för Adolf Rudholm

Idag pratas ofta om globalisering, med vilket man menar att världen kommit närmare genom flyttningar och informationsteknologins landvinningar. Ordet kommer osökt i tanken när man hör berättelser från andra halvan av 1800-talet när industrialiseringen och globaliseringen var något påtagligt i Norrland. Sjömännen var beresta och Amerikafebern var spridd, vilket gjorde att ta steget och bryta upp och flytta till andra sidan jordklotet kanske inte var så stort.

Gården en bit öster om andra komministergården byggdes på 1860-talet av *sadelmakare Per Adam Rudholm.* En liten, kraftigt byggd man med hett temperament. Med sin hustru Anna hade han åtta barn.

Den äldste sonen, *Adolf*, gick redan vid 14 års ålder till sjöss, på första turen tillsammans med sedermera mössmakare Lindgren på Hällbergs skuta med nämnde Anton Lindgren som befälhavare. Adolf Rudholm seglade på världshaven i mer än femtio år med endast kortvariga avbrott då han besökte hemmet och sin familj.

Ett brev som hans hustru Emma sände honom till uppgiven adress i London ankom dit för sent. Brevet blev under nära ett år eftersänt från hamn till hamn jorden runt och returnerades slutligen till den uppgivna adressen i London. En Londontidning fotograferade brevet, som var påklistrat en massa olika adresser och var lappat och lagat. Då erhöll Rudholm, vilken nu åter befann sig i London, sitt länge efterlängtade brev.

Rudholm gjorde många resor med barkskeppet ”Sävenäs”. Den lastade trävirke vid Sävenässågen, tog in proviant för månader framöver i Helsingör, angjorde olika hamnar i England där de tog in frukt och kompletterade provianten ytterligare på S:t Helena. Färden gick så vidare förbi Goda Hoppsudden till Melbourne. Återresan gick i vanliga fall över Kap Horn till England, oftast London med barlast någon gång möjligen vete från Australien.

SKELLEFTEÅ MUSEUMS BILDARKIV

Adolf Rudholm gjorde många resor med barkskeppet *Sävenäs*, sjösatt vid Alderholmens varv i Ursviken 1875. Mer om fartyget och varvet kan läsas i Skellefteåbygden nr 1/2011.

Sävenäs ansågs av beresta sjömän vara ett av de vackraste fartyg som plöjde världshaven. Hon var om drygt 1.000 ton, delvis byggd av ek och kopprad på full läst[1]. Sävenäs sjösattes vid Alderholmen 1875 och gick några år på samma trad som Andrea Vilhelmina. Hon förliste i Medelhavet i slutet av 1920-talet.

Adolf Rudholm fick under sina seglatser på de sju haven vara med om åtskilliga äventyr. En gång måste han åse hur ett fartyg helt förliste. Det var en brigg som gick under i Nordsjön. Under en resa till Marseille kom barken Sävenäs, förd av kapten Tunell, in i en orkan så att den ej kunde manövreras. De förlorade två ankare och Sävenäs drev redlös mot ön Minorca i Medelhavet.

Alle man var på fötter, utom Rudholm som lugnt stannade kvar i sin slaf. De befarade att det allra värsta av allt de varit med om nu vore förestående. Fredrik Lindgren (en son till Olof Lindgren i Lunds by) kom ned i Rudholms hytt och ville att han skulle be en bön till Gud.

Stormen bedarrade så småningom. De undgick därigenom att famnas av den klippiga ökusten, vilket utan tvivel

skulle ha slutat med en säker död för samtliga.

Då Rudholm kom upp på däck igen mötte han Janne Hedman från Kroksjön, då andre styrman på Sävenäs. ”Jaså”, sade Janne, ”du har kommit på benen nu”. Han tyckte det var bra underligt att Rudholm var så bekväm av sig att han ej var rädd om sitt liv. Adolf litade på en högre makts beskydd och kände sig därför aldrig rädd. (Hans skeppskamrater Hedman och Lindgren var under senare år ”lejonströmmare”.)

Under första världskriget (1914-18) seglade Rudholm med ett norskt fartyg destinerat till Liverpool. När hamnbefälet och lotsarna där fick reda på vilken rutt fartyget följt häpnade de. De hade gått rakt fram genom ett minfält, där minorna låg ankrade i sex fots djupt vatten och fartyget gick 16 fot djupt. Rudholm fick en ingivelse att avmönstra i England. När samma fartyg gick ut på nytt försvann det med man och allt.

Den av många väder garvade djupvattenseglaren dog 1923, över 70 år gammal, på lasarettet i Eskilstuna. Rudholm hade en gammeldags fromhet och aldrig vacklande barnatro på en allhärskare som styr och råder över väder och vind.

En av Adolf Rudholms bröder, *Algot*, kom även han vid tidiga år ut i den stora, vida världen. Han var justerare vid Lejonströms sågverk. En dag då han slet och svettades på en brädstapel slängde han plötsligt justeringssågen, torkade svetten ur pannan och sa: ”Nöu ta jig å far deill Amerika!” Några veckor satt ynglingen Algot på en båt, som styrde i västerled. Detta var på sommaren 1889 och Algot Rudholm var då 23 år gammal. Han blev cementarbetare och senare farmare på 80 acres på Västkusten och stannade i Amerika i 40 år.

SKELLEFTEÅ MUSEUMS BILDARKIV

Många sjömän lät fotografera sig ute i hamnarna i Europa. Denna bild fanns i ett album som sannolikt tillhört Alexander Degerstedt i Degerbyn och föreställer en man som är fotograferad i Antwerpen ca 1880. Sannolikt har albumet tidigare tillhört Alexanders far Anton Olofsson Degerstedt.

I Degerbyn fanns en annan familj Degerstedt där många var sjömän. Bilden kan möjligen föreställa sjömannen Oskar Degerstedt (1856-1896) som bodde i en stuga vid Bredåkern i Degerbyn.

Foto: H. Garlinck, Anvers (Antwerpen).

Så beslöt han göra en tripp till Old Sweden och hälsa på släkt och vänner: Detta var på vårkanten 1929. Algots kusinsvägerska, född Broman och änka, hade fortfarande kvar makarnas jordbruk. Då hon behövde en del hjälp erbjöd sig Algot att komma över och vara henne behjälplig med bärgning av skörden. Under denna tid blev den rätt så försigkomna ungkarlen träffad av Amors pilar. Sen var det färdigt.

Algot Rudholm var ordentligt kär, men då han omsider mötte gensvar hakade det upp sig en smula. Han var amerikansk medborgare. Det var nödvändigt att han reste tilllbaka till USA för att få en del papper ordnade. Ett kärt besvär! Den hygglige och sympatiske svensk-amerikanen kände sig plötsligt förvandlad till en spänstig yngling – han var ju bara 63 år, så han anträdde glad och lycklig som en speleman för andra gången den långa resan över Atlanten. Han var snart tillbaka igen och bröllopet kunde stånda.

En annan av Adolf Rudholms bröder, *Petter*, emigrerade även han på nittiotalet till dollarlandet. Han bosatte sig i Kingsburg, Kalifornien. Han deltog i det spansk-amerikanska kriget på Filippinerna, gifte sig därefter och fick tio barn. I Kingsburg var den f.d. ”lejonströmmaren” i många år vaktmästare i, enligt hans uppgift, världens största bankhus. En old boy talar ju gärna om *biggest in the world*.

[1] dvs skrovet var förstärkt med kopparplåt upp till vattenlinjen.

FOTNOT
Artikeln, här något kortad, är skriven av journalisten Axel Andersson. Den ingick i artikelserien *Det Skellefteå som gått* i Norra Västerbotten 1953.

Drängsmark – byn lagom nära

Välkommen till Drängsmark! Byn som ligger lagom nära. Vi är i grova drag 500 personer som spritt ut oss i en bygd med jordbruksmark, skog, vatten och vandringsvänliga sandhedar.

Förr i tiden kallades Drängsmarkarna för ”långarmedrängsmarkara”, men av det syns inte mycket idag. Om det är i takt med landhöjningen som händerna kommit närmare axlarna och därmed gett invånarna mer anpassade armar är ovisst. Men vid närmare granskning så är hopen snarlik en människ! Kom själv och se! Ta dem i hand och provprata en stund och bilda Dig en egen uppfattning.

Drängsmarkarna är bygden trogen, och många unga har lämnat bygden för att se sig om i världen för att senare komma tillbaka, mätta och glada, för att bosätta sig i en känd och trygg bygd. Sanningen att säga så finns det inte någon annat ställe i världen som har så många Drängsmarkare på samma plats.

Byn har grundskola t.o.m. årskurs 5, två förskolor, fritidshem, tankstation för bensin och diesel, ett rikt föreningsliv och ett antal företagare. Även om inte alla kan få sin utkomst från byn, så har förbättrade vägar gjort det lättare och snabbare att komma sig både bort och hem. Dessutom finns bussförbindelser åt lite olika håll. Till centrala Skellefteå är det drygt två mil och det tar bara ungefär 20 minuter med bil.

En stor tillgång i Drängsmark är naturen. De vackra tallhedarna har otaliga skogsvägar/stigar att vandra, cykla eller jogga längs. Dessutom har byn ett belyst skidspår, en motionslåda med chans att vinna priser varje månad, fotbollsplaner, hockeyrink samt skoterleder.

Från början

Förmodligen fanns folk i dessa trakter redan på stenåldern, för många tusen år sedan. Myterna berättar om Kuus, som var den förste nybyggaren i Kusmark och som hade en Dräng, som gifte sig med hans dotter. För att inte konkurrera om födan så flyttade de en mil norrut och då blev det naturligtvis Drängsmark som blev deras boplats och by.

Det vi med säkerhet vet är att i ett pergamentsbrev bevarat i Uppsala universitetsbibliotek finns ett utdrag av ”lagmansting med allmogen uti Skelitta socken” den 3 augusti år 1500, där en bonde från Drengsmarck är med i lagmansrätten. Det spekuleras därmed i att byn kan ha varit befolkad redan på 1300 -talet, när Skellefteå socken kommer till. Gammelgården öster om Hemträsket tros vara byns första boställe.

Laga skifte

År 1873 var den laga delningen av Drängsmarks by förrättad. Ett gigantiskt och grannlaga arbete som tog nästan åtta år att genomföra. Mitt i detta arbete kom nödåren 1867–1868, där många for mycket illa och skördarna var små eller obefintliga.

Modernare tider kom och utvecklingen tog fart. För den lässugne rekommenderas boken ”Drängsmarksbygden” som ger en bra bild av livet i och omkring Drängsmark.

Hembygdsområdet

Området kallas Kvarnforsen eftersom det har funnits kvarnar nere i forsen långt före det byggdes någon såg där. 1741 anlades byns första såg uppströms Kvarnbäcken vid ett vattenfall som kallas ”Anton-Annersa”.

Den första sågen vid Kvarnforsen byggdes vid 1830-talets mitt. En ny damm byggdes 1888. Den sågbyggnad som finns idag stod klar 1896. Det var en ramsåg som drevs via en turbin.

Behovet att såga året om ökade och 1924 var en ångmaskin installerad.

Varannan sommar är det provsågning som visas för allmänheten. Se särskild artikel på sida 10!

MELKER JOHNSSON

Långarmedrängsmarkare

I folkmun har personer från Drängsmark kallats ”långarmedrängsmarkare”. Med all rätt. Granskar man folk från orten så syns fenomenet tydligt. En del går helt ogenerat omkring med armarna dinglande efter sidan, medan andra försöker dölja sitt ursprung genom att ha händerna i byxfickan eller kroniskt gå och stå med armarna i kors framför buken.

Förr i tiden, före maskinernas erövring av arbetstillfällena, var Drängsmarkare populära drängar vid potatisupptagning. De gick raklånga och plockade potatisen med bägge händerna. Aldrig hördes de klaga över ryggbesvär. Kvinnor i norra Västerbotten har vittnat om Drängsmarkskarlarnas speciella kramförmåga. Som att hamna i en boaorms omfamning har några uttryckt det.

Före bilbälteslagen fanns var det vanligt att man placerade ut Drängsmarkare i mitten av baksätet som en säkerhetsdetalj. Med sina värmande och kraftiga armar höll de ledigt två personer på plats. Speciellt populärt var det vid resor till och från dansevenemang.

Personer i väst och slipover hade ofta släktband till Drängsmark. Ingen stickerska hade råd, tid eller ork att sticka så långa ärmar att de räckte till långarmedrängsmarkarna. Det moderna t-shirtmodet har tacksamt anammats i bygden.

Uppgifterna är hämtade i gränslandet mellan fabulering och sanning och är fullt trovärdiga.

’n Melker

Pris 50 kr

Skelleftebygden